21. Pavlov T. Yz perepysky s chytatelyamy // Xlyborob. 1914. № 3. S. 101–105.
22. Prysyazhnyuk Yu.P. Ukrayins`ke selyanstvo Naddnipryans`koyi Ukrayiny : sociomental`na istoriya drugoyi polovyny XIX – pochatku XX st. Cherkasy : Vertykal`, 2007. 640 s.
23. P. P–nko. Rasprostranenye vredytelej sadov (Yz Ekaterynoslavskogo uezda) // Yuzhnoe xozyajstvo. 1915. № 4. S. 132–133.
24. Rumyancev V. Za revolyuciyu v selyans`komu gospodarstvi // Radyans`kyj selyanyn. 1926. № 20. S. 2–3.
25. Rum'yancev V. Budenni geroyi // Radyans`kyj selyanyn. 1926. № 18. S. 1–2.
26. Selyanyn. Otchego xlyboroby bedneyut y bogateyut ? // Xlyborob. 1914. № 3. S. 106–109.
27. Selyanyn Shmyg. Yak dbayesh, tak i mayesh // Radyans`kyj selyanyn. 1926. № 1. S. 36.
28. Sepityj V.T. Dva roky roboty traktora «Fordzon» // Poltavs`kyj selyanyn. 1927. № 7. S. 1–4.
29. Smolyar V. Molochnu xudobu treba goduvaty za normamy // Poltavs`kyj selyanyn. 1927. № 1. S. 15–18.
30. Soveshhanye predstavytelej kredytnyx y sudo-sberegatel`nyx t-v Pereyaslavskago uezda, Poltavsk. gubernyy // Xutoryanyn. 1913. № 24. S. 656–658.
31. Sokol`nykov G.Ya. Novaya fynansovaya polytyka: na puty k tverdoj valyute. Moskva : Nauka, 1991. 336 s.
32. Spravochnaya knyga dlya sel`skyx tovaryshhestv / Pod red. K.A. Maceevycha. Xar`kov : Pechatnoe yskusstvo, 1913. 396 s. + 153 s.
33. Sumnyj S. Selo po-nad Ingulom // Radyans`kyj selyanyn. 1929. № 6. S. 11–14.
34. Ternychenko A.G. Agrikul`turna dopomoga naselennyu na Kyyivshhyni // Zhurnal Kyevskogo gubernskogo ekonomycheskogo soveshhanya. 1923. № 8 (17). S. 74–84.
35. Tovkachevs`kyj A. Do stanovyshha sel`skoyi inteligenciyi // Ukrayins`ka xata. 1909. № 5. S. 254–260.
36. CzDIAK, f.301, op.1, spr.1363. 87 ark.
37. CzDIAK, f.301, op.1, spr.1631. 447 ark.
38. Chajkivs`kyj A. Polyuvannya u koriv i sposoby prypuskannya (Z Poltavs`koyi s.–g. doslidnoyi stanciyi) // Poltavs`kyj selyanyn. 1925. № 13. S. 11–14.
39. Chubar V.Ya. Shlyaxom ususpil`nennya do zbil`shennya vrozhajnosty. Vidpovid` tov. V.Ya.Chubarya na selyans`ki lysty // Radyans`kyj selyanyn. 1928. № 1. S. 3–5.

Статтю надіслано до редколегії 01.09.2019 р.
Статтю рекомендовано до друку 17.10.2019 р.

УДК 378.091.8(477)«192/193»
DOI: https://doi.org/10.31652/2411-2143-2019-30-26-34

Олександр Комарніцький
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
доктор історичних наук, доцент (Україна)

Людмила Комарніцька
Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж
кандидат філологічних наук, викладач (Україна)

Діяльність студентських клубів педагогічних навчальних закладів УСРР у 20-30-ті рр. ХХ ст.

Анотація. *У статті аналізується діяльність студентських клубів педагогічних навчальних закладів радянської України у 20-30-ті рр. ХХ ст. Зазначається, що робота студклубів була підпорядкована ідеологічним настановам партії. Вона, на думку автора, є доволі неоднозначною. З одного боку, студклубівців мобілізовували для слухання лекцій і доповідей, влаштовували масові вечори, зокрема і міжвишівські, організовували роботу гуртків, екскурсії тощо. З іншого боку, у роботі клубів мали місце і низка недоліків. Зокрема, наводяться дані про ігнорування на «масових» вечорах питань облаштування побуту молоді, не висвітлення досягнень науки і техніки тощо. Нерідко читальні студклубів не опалювалися і не освітлювалися, через що студенти не мали можливості підвищувати свій інтелектуальний рівень. У ряді випадків роботу студклубів не оптимізували керівні органи навчальних закладів, які за залишковим принципом виділяли фінанси на культурно-масову роботу молоді, а приміщення клубів використовували не за призначенням.*

Ключові слова: *студентський клуб, інститут, правління, лекція.*

Важливою складовою буття студентської молоді виступала громадська діяльність, яка була надзвичайно багатогранною. Що стосується внутрішньовишівської громадської діяльності, то вона полягала в організації роботи студентських клубів та органів студентського самоврядування, різноманітних гуртків, осередків добровільних організацій, студентської преси тощо. Громадська діяльність була підпорядкована ідеологічним настановам партії, які значною мірою заважали молоді критично оцінити реальний стан речей. Окремі аспекти громадської роботи студентів присутні у працях сучасних українських істориків О. Лаврут [56], О. Рябченко [65], В. Липинського [57], О. Морозан [58], О. і Г. Самойленків [67-68]. Однак окремі синтетичні публікації, у яких би ґрунтовно подано означену проблему, відсутні. У нашій публікації на основі, насамперед, архівних джерел і матеріалів періодики ми спробуємо висвітлити один із аспектів громадської діяльності студентства, а саме їхню роботу у молодіжних клубах, які були центрами громадсько-виховної, політично-освітньої і культурної роботи педагогічних навчальних закладів радянської України у 20-30-ті рр. ХХ ст.

У тогочасному радянському суспільстві побутувала думка, що громадська діяльність мала бути на одному рівні із навчальною. Так, кореспондент газети «Студент Прикордоння» В. Приємський переконував, що всі виші мали готувати «не лише фахівця, а фахівця плюс громадського діяча». На його думку, громадська робота повинна була «стояти на одному щаблю з академічною роботою. Бути її еквівалентом» [48, арк. 1зв.; 61]. У тому ж виданні один із студентів Кам`янець-Подільського ІНО сформулював «Завдання сучасного студента»: «Студент повинен першим сколихнути застигле некультурне море нашого села, він повинен першим розгойдати культурні хвилі міста». Для практичної реалізації цієї мети студенти мали «провести [культурну] революції в собі, а відтак нести її на село та в місто… Ні одного студента не повинно бути, який би не атакував би чорного намулу не культурности» [47, арк. 45-45зв.].

Поступово охоплюваність молоді громадською роботою зростала. Так, на квітень 1923 р. у Миколаївському ІНО нею було охоплено лише 9,1% студентства [19, арк. 37зв.], Херсонському – у вересні 1925 р. – 45,9% [22, арк. 108зв.]. З другої половини 20-х рр. відсоток охопленої молоді, як правило, перевищував 50%. Зокрема, у Ніжинському ІНО навесні 1926 р. цей показник становив 62,1% [78, арк. 102]. У грудні 1927 р. у Вінницькому українському педтехнікумі участь у громадській роботі брали 50,2% студентів [4, арк. 47; 5, арк. 9; 7, арк. 85 (підр. наші)], у 1930 р. – 60% [3, арк.. 124; 6, арк. 25], у 1935 р. – 75% [10, арк. 280]. У Київському ІНО в 1929 р. громадською роботою у виші займалися 37% студентів, поза його межами – 33% [79, арк. 38зв.]. З 1 жовтня до 1 грудня того року до неї залучили в стінах вишу і поза його межами 750 студентів (64,2% від загальної кількості молоді) [79, арк. 38]. У червні 1933 р. в Київському ІПО громадські навантаження мали 79,2% молоді [80, арк. 33], в Артемівському ІСВ – у 1932-1933 н.р. – 85% [81, арк. 134]. У Київському російському педтехнікумі в 1930-1931 н.р. громадською роботою було охоплено 70% студентства [16, арк. 8]. У Польському пединституті в другому семестрі 1933-1934 н.р. у ній брали участь 445 студентів вишу і слухачів робітфаку (87,5% від загальної кількості) [17, арк. 7].

Водночас у деяких вишах громадська робота була менш популярна. Наприклад, з Дніпропетровського російського педтехнікуму повідомляли, що у 1928-1929 н.р. студентство її майже не проводило [13, арк. 126]. 22 жовтня 1932 р. на засіданні бюро партосередку Глухівського ІСВ йшлося про те, що «громадські організації [були] лише на папері» [20, арк. 24]. З Миколаївського ІНО повідомляли, що у 1926-1927 н.р. активну участь у ній брали лише 13% [58]. У Житомирському ІСВ нею займалися лише 56% студентів [14, арк. 17].

Громадська робота студентів у вишах значною мірою концентрувалася у студентському клубі, який був центром громадсько-виховної, політично-освітньої і культурної роботи у виші. У статуті клубу Конотопського педтехнікуму за 1926-1927 н.р. зазначалося, що його метою було «сприяти розвиткові радянської освіти шляхом піднесення виховання пролетарської молоді, яка уявляє собою будівників радянської освіти» [21, арк. 16].

Історик В. В. Липинський повідомляє, що перші студентські клуби виникли восени 1921 р. в Харкові, Одесі та Катеринославі [57, с. 107]. Водночас, на думку професора Г. В. Самойленка, у Ніжинському ІНО студклуб було створено ще у листопаді 1920 р. [67, с. 121; 68, с. 121], що викликає у нас певний сумнів. У грудні 1921 р. започаткували клуб у Златопольському ІНО [69, арк. 10]. У тому ж місяці намагалися відкрити студклуб в Одеському ІНО [70, арк. 30]. 5 жовтня 1922 р. його започаткували у Кам`янець-Подільському ІНО. Голова клубу під час відкриття заявив, що «клюб повинен бути Асоціацією студентських гуртків, в яких повинен бути введений новий метод роботи – колективний. Клюб повинен бути місцем, де найбільш радо зібралося би студентство, де кувалася би громадська думка Інституту…» [32, арк. 141]. Водночас, за свідченням інспектора губернського відділу професійної освіти Балицького, клуб функціонував вже у вересні 1922 р., який, на його думку, був єдиним «живим місцем» в ІНО [71, арк. 69]. 21 березня 1923 р. йому присвоїли ім`я Паризької комуни [52].

У 1923 р. студклуби започаткували у Миколаївському [19, арк. 49] і Полтавському ІНО [2]. 7 лютого 1924 р. у Харківському ІНО відкрили клуб «Червоний вчитель» [62; 65, с. 91]. У листопаді того ж року у Волинському ІНО створили студклуб ім. Леніна [73, арк. 30]. Крім того, вони працювали також у вінницьких ІНО [11, арк. 110зв., 114], ІСВ [8, арк. 15зв.], Корсунському [49, арк. 6зв.; 77, арк. 49], Кам'янець-Подільському [30, арк. 32], Шепетівському педтехнікумах [26, арк. 2, 8-8зв.; 42, арк. 163зв.; 43, арк. 122зв.].

У Кам`янець-Подільському ІНО на перших порах клуб очолював студент І. Созанський [33, арк. 14] (за іншими даними – З. Кицюк [23, арк. 58]), якого невдовзі замінив Доля. Наприкінці листопада 1922 р. ним керував вже Й. Гріх [33, арк. 17-18], восени 1924 р. – Загорецький [40, арк. 3зв.].

Роботою клубів, зокрема у Кам`янець-Подільському ІНО, керувала рада, яка складалася з президії (на початку 1925 р. налічувала 11 осіб) [35, арк. 92], секретарів громадських та мистецьких гуртків і організацій, представників ВБПС, профкому спілки «Робос», КНС, осередків КП(б)У і ЛКСМУ, одного з членів правління ІНО [37, арк. 162]. У другій половині 20-х рр. функціонувало правління у складі 5 осіб (голова, скарбник, завідувач читальні, секретар, член правління), яке мало свою канцелярію [25, арк. 30-30зв.; 27, арк. 20]. З 5 осіб складався і керівний орган Глухівського ІНО. 1 лютого 1924 р. його головою обрали Геращенка, секретарем – Дворкіну, скарбником – Чекана, секретарем редакційно-видавничої комісії – Махноділова, секретарем у справах секцій – Шулейка [72, арк. 61зв.]. У Харківському ІНО роботою керувало виборне правління з 13 осіб, очільником якого був І. Буланкін (майбутній академік). Заступником працював майбутній професор Харківського університету, історик С. Королівський [65, с. 92]. У Київському ІНО в 1929 р. керівним органом була управа, що складалася з 11 осіб [79, арк. 39]. Правління Конотопського педтехнікуму, яке обиралося на 1 рік, у 1925-1926 н.р. складалося з 7 членів і 2 кандидатів [21, арк. 16зв.].

Члени правління збиралися на свої засідання. Зокрема, у Кам`янець-Подільському ІНО з 1 червня 1927 р. по 1 вересня 1928 р. вони провели 13 засідань, на яких обговорили 78 питань. Крім того, відбулися 15 урочистих засідань, 6 масових вечорів (у т.ч. міжвишівський), 2 масових «виходи на село», екскурсія у Цибулівський ліс, 20 лекцій і доповідей. Серед останніх виокремимо такі: «Міжнародне становище» (лектор – Ходорковський), «Господарські досягнення за 10 років Жовтневої революції» (Анісімов), «Наукові досягнення за 10 років Жовтневої революції» (Ф. Кондрацький), «Чи був Христос?» (І. Любарський), «Чи був потоп?» (В. Геринович), «Побут студентської молоді» (Майський), «Про Шевченка» (І. Любарський) та ін. [25, арк. 30-30зв.; 27, арк. 20]. Лекції і доповіді молодь слухала і в попередні роки (наприклад, у вересні-листопаді 1923 р. – «Драматизація в школі», «Колонія Луначарського в Москві», «Американські школи», «Кубуч взагалі і Кубуч на Кам`янеччині», «Відсталі діти») [24, арк. 119, 134-134зв.].

Кількість членів клубів не була сталою. Так, восени 1924 р. клуб Кам`янець-Подільському ІНО мав 125 членів [39, арк. 2зв.; 40, арк. 3зв.], у літньому триместрі 1924-1925 н.р. – 145 [41, арк. 2зв.], наприкінці 1925-1926 н.р. – 155 [28, арк. 14зв.], у 1926-1927 н.р. – 132 [44, арк. 3зв., 62]. У Полтавському педтехнікумі в 1925-1926 н.р. було 115 членів [60, с. 80].

При клубах працювали гуртки. Так, у Київському ІНО в 1923-1924 н.р. діяли 8 ленінських, 6 професійних, 3 літературних, антирелігійний, драматичний, хоровий, спортивний, газетний, художній, шаховий гуртки, гурток-есперанто, читальня [74, арк. 13, 84], у 1924-1925 н.р. – 6 гуртків «біжучої політики», 4 професійних, 2 літературних, марксистсько-ленінський, драматичний, художній, співочий, спортивний, шахово-шашковий гуртки, гурток юнацького руху, есперанто, читальня [74, арк. 101], у 1925-1926 н.р. – шаховий, драматичний, хоровий, спортивний, радіогурток [75, арк. 606], у 1928-1929 н.р. – драматичний, хоровий, музичний, фізкультурний, стрілецький, санітарний, фото- і радіогурток [79, арк. 39]. У Волинському ІНО в листопаді 1924 р. діяли такі гуртки – марксистський, ленінський, професійний, літературний, хоровий, драматичний, художній [1; 76, арк. 562]. Тоді ж Полтавський ІНО мав хоровий, природничо-систематичний, драматичний, літературний, мистецький, соціально-економічний та спортивний [59, с. 91]. Гуртки працювали також і при студклубах Кам`янець-Подільського [29, арк. 6; 39, арк. 2зв.; 40, арк. 3зв.]. Катеринославського [12, арк. 150] і Херсонського ІНО [46, арк. 3], Бердянського [54] і Конотопського педтехнікумів [21, арк. 9].

Як правило, гуртки працювали 1 раз на тиждень [76, арк. 562]. У газеті «Робітник освіти» студент Харківського ІНО зазначав, що один день треба звільнити для клубу й перейти на п'ятиденну систему занять в інституті. Тільки тоді можна буде охопити клубною роботою все студентство. Інший студент у дусі того часу висловився, що «ми повинні брати участь у клубній роботі, щоб іти в ногу з життям, утворюючи його зі всіма трудящими нашої радянської держави» [53].

Студклуби функціонували і в 30-х рр. Наприклад, один з них діяв у середині десятиліття у Вінницькому педінституті. Тут працювали гуртки, було оформлено Сталінський куток, проводилися культурно-масові вечірки [9, арк. 39].

У роботі клубів мали місце недоліки. Так, у 1928 р. в акті про роботу профкому Кам`янець-Подільського ІНО вказувалося на таке: «За увесь час не було улаштовано масових вечорів на теми: побуту, науково-освітніх лекцій, останніх досягнень науки і техніки. Немає розмеження культурно-освітньої роботи між внутрівузівською та позавузівської, завдяки чому Рада клубу не уявляє точно своїх функцій та масштабу роботи» [45, арк. 89]. 3 січня 1929 р. на загальних зборах осередку КП(б)У Шепетівського педтехнікуму йшлося про незадовільну культмасову роботу у технікумі: не випускалася стінгазета, нерегулярно працював студентський клуб [26, арк. 8-8зв.]. Член осередку Морозюк звертав увагу на те, що читальня, у зв'язку з нестачею керосину, у вечірні години не освітлювалася, тому не було можливості читати літературу. Вечірки він пропонував проводити у лабораторії соціального виховання, оскільки клуб не опалювався. Коваль акцентував увагу на тому, що викладачі усунулися від роботи серед студентів. Кузьміч, солідаризуючись з Ковалем, зазначав: «Лектура і студенти це два помости. Лектура вся вдарилася в академізм… Ніхто клуб не відвідує». Так само Войтович звертав увагу на те, що таке положення може призвести до невтішних для радянської влади наслідків: «Потрібно студентство виховувати, щоб з них не вийшли контрреволюціонери». З уст Лозовського прозвучала критика на адресу правління педтехнікуму, яке не виділяло кошти на культмасову роботу у виші [26, арк. 19-19зв.]. На початку десятиліття, як і в Шепетівському, проблеми з опаленням були і в Ніжинському ІНО. Колишній студент цього закладу П.П.Плющ згадував: «Зимовими вечорами, дарма що в приміщенні інститутського студклубу панував тріскун-мороз, ми розважалися в міру своїх сил з безжурністю властивою молодості. Багато танцювали (це рятувало нас від холоду), дискутували на літературні теми…» [67, с. 144]. У січні 1934 р. з Кам`янець-Подільського педтехнікуму повідомляли про «недостатньо налагоджену клубну роботу, календар клубної роботи не використову[вався], не[було] точного обліку переведеної роботи…, не розгорнуто ще достатньо антирелігійної роботи» [31, арк. 19зв.-20].

Мали місце випадки, коли приміщення студклубу використовувалося не за призначенням. Наприклад, у Миколаївському ІНО в березні 1928 р. правління вишу ухвалило розмістити тут аудиторії, при потребі використовуючи їх як клуб [18, арк. 51зв.].

Проблемам клубів приділяли увагу на загальнодержавному рівні. Наприклад, у постанові ЦК РКП(б) «Про роботу вищої школи» від 12 січня 1925 р. зазначалося, що клуби вишів повинні розвивати всі форми гурткової і масової роботи (організація масової фізкультури, «жива газета», товариські вечори, науково-виробничі екскурсії, суди, вистави і т.д.). Вишівські клуби повинні були контактувати із клубами свого регіону [51, с. 137]. Про це ж йшлося і в резолюції І всесоюзної конференції пролетарського студентства. Крім цього, зверталася увага на те, що при гуртожитках необхідно організувати «червоні кутки», роботу яких варто було пов`язати з роботою клубу. «Червоні кутки» мали вести низову культурну роботу, організовуючи читальні і т.д., а також залучати до клубу нових членів [63, с. 81].

У декількох архівних документах зазначається, що відповідно до постанови окрполітосвіти у першому кварталі 1925 р. студклуб Кам`янець-Подільському ІНО реорганізували у «червоний куток» [34, арк. 10зв.]. Водночас, інші документи свідчать, що «куток» був низовою ланкою студклубу. Роботою керувала рада, яка складалася з трьох осіб. В «кутку» було 11 газет і 43 журнали [41, арк. 2зв.]. Функціонував «червоний куток» і в Кам`янець-Подільському педінституті. Зокрема, станом на 1 лютого 1934 р. він працював в одному із гуртожитків вишу, де систематично «пророблялися» матеріали з газет [38, арк. 10]. У Бердянському педтехнікумі в квітні 1930 р. «червоні кутки» організували безпосередньо у навчальному корпусі і гуртожитку [15, арк. 47]. У Польському педінституті в другому семестрі 1933-1934 н.р. теж працював «куток», у якому проводилося читання газет і журналів [17, арк. 8].

Таким чином, діяльність студентських клубів, яка була підпорядкована ідеологічним настановам партії, є доволі неоднозначною. З одного боку, студклубівців мобілізовували для слухання лекцій і доповідей, влаштовували масові вечори, зокрема, і міжвишівські, організовували роботу гуртків, масові «виходи на село», екскурсії на природу тощо. З іншого боку, у роботі клубів мали місце і низка недоліків. Зокрема, мали місце випадки, коли на «масових» вечорах ігнорували питання облаштування побуту молоді, не висвітлювали досягнення науки і техніки тощо; не випускали стінгазети. Нерідко читальні студклубів не опалювалися і не освітлювалися, через що студенти не мали можливості підвищувати свій інтелектуальний рівень. У ряді випадків роботу студклубів не оптимізували керівні органи навчальних закладів, які за залишковим принципом виділяли фінанси на культурно-масову роботу молоді, а приміщення клубів використовували не за призначенням.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. А.К. Взялися до праці // Радянська Волинь. Житомир, 1924. 28 листопада. Ч.99 (271). С.3.
2. Базь И. Полтава. ИНО // Студент революции. Харьков, 1923. №6. С. 88.
3. Держархів Вінницької обл. Ф. П. 29. Оп. 1. Спр. 620.
4. Держархів Вінницької обл. Ф. П. 249. Оп. 1. Спр. 4.
5. Держархів Вінницької обл. Ф. П. 249. Оп. 1. Спр. 12.
6. Держархів Вінницької обл. Ф. П. 249. Оп. 1. Спр. 15.
7. Держархів Вінницької обл. Ф. П. 249. Оп. 1. Спр. 34.
8. Держархів Вінницької обл. Ф. П. 292. Оп. 1. Спр. 4.
9. Держархів Вінницької обл. Ф. П. 292. Оп. 1. Спр. 35.
10. Держархів Вінницької обл. Ф. П. 457. Оп. 1. Спр. 135.
11. Держархів Вінницької обл. Ф. Р. 1941. Оп. 1. Спр. 9.
12. Держархів Дніпропетровської обл. Ф. П. 7. Оп. 1. Спр. 473.
13. Держархів Дніпропетровської обл. Ф. П. 7. Оп. 1. Спр. 1489.
14. Держархів Житомирської обл. Ф. П. 211. Оп. 1. Спр. 35.
15. Держархів Запорізької обл. Ф. Р. 3674. Оп. 1. Спр. 114.
16. Держархів м. Києва. Ф. Р. 359. Оп. 1. Спр. 11.
17. Держархів м. Києва. Ф. Р. 920. Оп. 11. Спр. 18.
18. Держархів Миколаївської обл. Ф. Р. 99. Оп. 1. Спр. 3.
19. Держархів Миколаївської обл. Ф. Р. 99. Оп. 1. Спр. 638.
20. Держархів Сумської обл. Ф. П. 352. Оп. 1. Спр. 6.
21. Держархів Сумської обл. Ф. Р. 4307. Оп. 1. Спр. 52.
22. Держархів Херсонської обл. Ф. Р. 414. Оп. 1. Спр. 195.
23. Держархів Хмельницької обл. Ф. П. 1. Оп. 1. Спр. 164.
24. Держархів Хмельницької обл. Ф. П. 3. Оп. 1. Спр. 34.
25. Держархів Хмельницької обл. Ф. П. 4. Оп. 4. Спр. 1.
26. Держархів Хмельницької обл. Ф. П. 458. Оп. 1. Спр. 275.
27. Держархів Хмельницької обл. Ф. П. 1605. Оп. 1. Спр. 5в.
28. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 5. Оп. 1. Спр. 611.
29. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 5. Оп. 1. Спр. 641.
30. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 300. Оп. 1. Спр. 83.
31. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 300. Оп. 2. Спр. 11.
32. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 302. Оп. 1. Спр. 51.
33. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 302. Оп. 1. Спр. 273.
34. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 302. Оп. 1. Спр. 400.
35. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 302. Оп. 1. Спр. 414.
36. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 302. Оп. 1. Спр. 601.
37. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 302. Оп. 1. Спр. 711.
38. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 302. Оп. 1. Спр. 2066.
39. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 302. Оп. 3. Спр. 3.
40. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 302. Оп. 4. Спр. 3.
41. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 302. Оп. 4. Спр. 4.
42. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 1086. Оп. 1. Спр. 230.
43. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 1086. Оп. 1. Спр. 356.
44. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 1566. Оп. 1. Спр. 265.
45. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 1584. Оп. 1. Спр. 4.
46. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 1584. Оп. 1. Спр. 5.
47. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 1584. Оп. 1. Спр. 21.
48. Держархів Хмельницької обл. Ф. Р. 1584. Оп. 1. Спр. 30.
49. Держархів Черкаської обл. Ф. Р. 198. Оп. 1. Спр. 6.
50. Держархів Черкаської обл. Ф. Р. 237. Оп. 1. Спр. 12.
51. Директивы ВКП(б) по вопросам просвещения. Вопросы народного просвещения в основных директивах съездов, конференций, совещаний Центрального комитета и Центральной контрольной комиссии Всесоюзной коммунистической партии (большевиков)/[сост. А. Я. Подземский]. Москва, Ленинград: ОГИЗ, 1931. 496 с.
52. Життя студентів ІНО // Червоний шлях. Кам'янець-Подільський, 1923. 23 березня. №62 (111). С. 2.
53. За нову школу (стінгазети ВУЗів м Харкова) // Студент революції. 1925. №8. С. 41.
54. Кардаш Г. Бердянський педтехнікум // Студент революції. 1927. №4. С. 65.
55. Культурное строительство в Черкасской области (1917-1980): сб. док. и материал. / [сост.: Н. И. Береза, В. Н. Болтенков, С. И. Кононенко и др.; редкол.: Г. В. Суховершко (отв. ред.), Н. И. Береза, В. Н. Болтенков и др.]. Днепропетровск: Проминь, 1989. 272 с.

56.Лаврут О. О. Громадська діяльність студентства УСРР в 20-х рр. XX ст. // Гілея: науковий вісник: зб. наук. пр./[редкол.: В. М. Вашкевич (гол. ред.), Б. І. Андрусишин, І. Н. Войцехівська та ін.]. Київ: Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2009. Вип. 26. С. 71–80.
57.Липинский В. В. Кто защитит студента? Студенческие организации Украины: история и современность. Донецк: редакц.-издат. отдел Донецк. управл. по печати, 1991. 116 с.
58.Морозан О. О. Позанавчальна діяльність майбутніх педагогічних працівників на Миколаївщині у 20-30-ті роки XX століття // Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського: іст. науки/[редкол.: В. Д. Будак (гол. ред.), М. М. Шитюк, А. М. Бахтін та ін.]. Миколаїв: Миколаїв. держ. ун-т ім. В. О. Сухомлинського, 2008. Вип. 21. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nvmdu/Ist/2008_21/Morozan.pdf (дата звернення: 10.03.2017)
59.Науменко Р. Полтавський Інститут Народньої Освіти // Студент революції. 1924. №1-2. С. 90–91.
60.Полтавський педагогічний технікум ім. Михайла Драгоманова в 1926 році (перше півріччя) // Бюлетень Полтавського педагогічного технікуму ім. Михайла Драгоманова. Полтава, 1926. №1. С. 8–13.
61.Приємський В. Що перше? // Студент Прикордоння. Кам'янець-Подільський, 1929. 21 травня. Ч.5. С. 2.
62.Рачинська. У Харківськім Інституті Народньої Освіти // Студент революції. 1924. №8-9. С. 48.
63.Резолюции 1-й Всесоюзной конференции пролетстуду // Студент революции. 1925. №7. С. 81.
64.Резолюції та пропозиції II Всеукраїнської конференції пролетстуду // Студент революції. 1927. №1. С. 93–100.
65.Рябченко О. Л. Харківський інститут народної освіти ім. О. О. Потебні (1921-1930 рр.). Харків: Харків. держ. академія міськ. госп., 2000. 214 с.
66.Ряппо Я. Радянське студентство (характеристика вузів України). Харків: Держ. вид-во Укр., 1928. 48 с.
67.Самойленко Г. В., Самойленко О. Г. Ніжинська вища школа: від Гімназії вищих наук до університету. Ніжин: Ніжин. держ. пед. ун-т, 2000. 288 с.
68.Самойленко Г. В., Самойленко О. Г. Ніжинський державний педагогічний університет імені Миколи Гоголя. Ніжин: Ніжин. держ. пед. ун-т ім. М. Гоголя, 1999. 288 с.
69.ЦДАВО України. Ф.166. Оп. 2. Спр. 292.
70.ЦДАВО України. Ф.166. Оп. 2. Спр. 293.
71.ЦДАВО України. Ф.166. Оп. 2. Спр. 1017.
72.ЦДАВО України. Ф.166. Оп. 2. Спр. 1055.
73.ЦДАВО України. Ф.166. Оп. 4. Спр. 629.
74.ЦДАВО України. Ф.166. Оп. 4. Спр. 634.
75.ЦДАВО України. Ф.166. Оп. 5. Спр. 289.
76.ЦДАВО України. Ф.166. Оп. 5. Спр. 566.
77.ЦДАВО України. Ф.166. Оп. 6. Спр. 415.
78.ЦДАВО України. Ф.166. Оп. 7. Спр. 9.
79.ЦДАВО України. Ф.166. Оп. 9. Спр. 306.
80.ЦДАВО України. Ф.166. Оп. 10. Спр. 1528.
81.ЦДАВО України. Ф.166. Оп. 11. Спр. 149.

Александр Комарницкий
Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана Огиенко
доктор исторических наук, доцент (Украина)
Людмила Комарницкая
Подольский специальный учебно-реабилитационный социально-экономический колледж
кандидат филологических наук, преподаватель (Украина)

Деятельность студенческих клубов педагогических учебных заведений УССР в 20-30-е гг. XX в.

Аннотация. *В статье анализируется деятельность студенческих клубов педагогических учебных заведений советской Украины в 20-30-е гг. XX в. Отмечается, что работа студклубов была подчинена идеологическим установкам партии. Она, по мнению автора, была довольно неоднозначной. С одной стороны, студклубовцов мобилизировали для слушания лекций и докладов, устраивали массовые вечера, в том числе и междувузовские, организовывали работу кружков, экскурсии и тому подобное. С другой стороны, в работе клубов имели место и ряд недостатков. В частности, приводятся данные об игнорировании*

на «массовых» вечерах вопросов обустройства быта молодежи, не освещение достижений науки и техники и тому подобное. Нередко читальни студклубов не отапливались и не освещались, из-за чего студенты не имели возможности повышать свой интеллектуальный уровень. В ряде случаев работу студклубов не оптимизировали органы учебных заведений, которые по остаточному принципу выделяли финансы на культурно-массовую работу молодежи, а помещение клубов использовали не по назначению.

Ключевые слова: *студенческий клуб, институт, правление, лекция.*

ABSTRACT

Oleksandr Komarnitskyi
Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohiienko University
Dr.(History), Associate Professor (Ukraine)
Liudmyla Komarnitska
Podillia special training and rehabilitation social-economical college,
PhD (Philology), teacher (Ukraine)

The Activities of Student Clubs of Pedagogical Educational Institutions of the Ukrainian SSR in the 20-30s of the XX century

The article analyzes the activities of student clubs of pedagogical educational institutions of Soviet Ukraine in the 20-30s. of the XX century It is noted that their activities were subordinate to the ideological principles of the party. They were the centers of socio-educational, politically educational and cultural work of universities. The author, analyzing the place of social activity in the life of students of the then Soviet society, noted that it was on a par with academic work. It tells about the emergence in the early 20s. the first clubs, the opening of which turned into celebrations. Most clubs were headed by students. The article analyzed the work of the governing bodies, which consisted of the presidium, secretaries of public and art circles and organizations, representatives of the trade union committee, cells of the Communist Party (Bolsheviks) of Ukraine and LKSMU, one of the members of the board of pedagogical universities. The work of student clubs, according to the author, was rather ambiguous. On the one hand, student clubs were mobilized for listening to lectures and reports, mass events were organized, including those held in small groups, they organized the work of circles (Leninist, professional, literary, anti-religious, drama, choral, sports, newspaper, art, chess, etc.) On the other hand, there were a number of shortcomings in the work of the clubs. In particular, data are given on the neglect at the “mass” evenings of issues of arranging the life of youth, and not the coverage of the achievements of science and technology and the like. Often, reading student clubs were not heated and not covered, because of which students were not able to improve their intellectual level. In some cases, the work of the studclub was not optimized by the authorities of educational institutions, on the residual principle they allocated finances for the cultural work of youth, and the premises of the clubs were used for other purposes.

Key words: student club, institute, board, council, lecture, report, evening, tour.

REFERENCES:

1. A.K. Vzialysia do pratsi // Radianska Volyn. Zhytomyr, 1924. 28 lystopada. Ch.99 (271). S.3.
2. Baz Y. Poltava. YNO // Student revoliutsyy. Kharkov, 1923. №6. S. 88.
3. Derzharkhiv Vinnytskoi obl. F. P. 29. Op. 1. Spr. 620.
4. Derzharkhiv Vinnytskoi obl. F. P. 249. Op. 1. Spr. 4.
5. Derzharkhiv Vinnytskoi obl. F. P. 249. Op. 1. Spr. 12.
6. Derzharkhiv Vinnytskoi obl. F. P. 249. Op. 1. Spr. 15.
7. Derzharkhiv Vinnytskoi obl. F. P. 249. Op. 1. Spr. 34.
8. Derzharkhiv Vinnytskoi obl. F. P. 292. Op. 1. Spr. 4.
9. Derzharkhiv Vinnytskoi obl. F. P. 292. Op. 1. Spr. 35.
10. Derzharkhiv Vinnytskoi obl. F. P. 457. Op. 1. Spr. 135.
11. Derzharkhiv Vinnytskoi obl. F. R. 1941. Op. 1. Spr. 9.
12. Derzharkhiv Dnipropetrovskoi obl. F. P. 7. Op. 1. Spr. 473.
13. Derzharkhiv Dnipropetrovskoi obl. F. P. 7. Op. 1. Spr. 1489.
14. Derzharkhiv Zhytomyrskoi obl. F. P. 211. Op. 1. Spr. 35.
15. Derzharkhiv Zaporizkoi obl. F. R. 3674. Op. 1. Spr. 114.
16. Derzharkhiv m. Kyieva. F. R. 359. Op. 1. Spr. 11.
17. Derzharkhiv m. Kyieva. F. R. 920. Op. 11. Spr. 18.
18. Derzharkhiv Mykolaivskoi obl. F. R. 99. Op. 1. Spr. 3.
19. Derzharkhiv Mykolaivskoi obl. F. R. 99. Op. 1. Spr. 638.

20. Derzharkhiv Sumskoi obl. F. P. 352. Op. 1. Spr. 6.
21. Derzharkhiv Sumskoi obl. F. R. 4307. Op. 1. Spr. 52.
22. Derzharkhiv Khersonskoi obl. F. R. 414. Op. 1. Spr. 195.
23. Derzharkhiv Khmelnytskoi obl. F. P. 1. Op. 1. Spr. 164.
24. Derzharkhiv Khmelnytskoi obl. F. P. 3. Op. 1. Spr. 34.
25. Derzharkhiv Khmelnytskoi obl. F. P. 4. Op. 4. Spr. 1.
26. Derzharkhiv Khmelnytskoi obl. F. P. 458. Op. 1. Spr. 275.
27. Derzharkhiv Khmelnytskoi obl. F. P. 1605. Op. 1. Spr. 5v.
28. Derzharkhiv Khmelnytskoi obl. F. R. 5. Op. 1. Spr. 611.
29. Derzharkhiv Khmelnytskoi obl. F. R. 5. Op. 1. Spr. 641.
30. Derzharkhiv Khmelnytskoi obl. F. R. 300. Op. 1. Spr. 83.
31. Derzharkhiv Khmelnytskoi obl. F. R. 300. Op. 2. Spr. 11.
32. Derzharkhiv Khmelnytskoi obl. F. R. 302. Op. 1. Spr. 51.
33. Derzharkhiv Khmelnytskoi obl. F. R. 302. Op. 1. Spr. 273.
34. Derzharkhiv Khmelnytskoi obl. F. R. 302. Op. 1. Spr. 400.
35. Derzharkhiv Khmelnytskoi obl. F. R. 302. Op. 1. Spr. 414.
36. Derzharkhiv Khmelnytskoi obl. F. R. 302. Op. 1. Spr. 601.
37. Derzharkhiv Khmelnytskoi obl. F. R. 302. Op. 1. Spr. 711.
38. Derzharkhiv Khmelnytskoi obl. F. R. 302. Op. 1. Spr. 2066.
39. Derzharkhiv Khmelnytskoi obl. F. R. 302. Op. 3. Spr. 3.
40. Derzharkhiv Khmelnytskoi obl. F. R. 302. Op. 4. Spr. 3.
41. Derzharkhiv Khmelnytskoi obl. F. R. 302. Op. 4. Spr. 4.
42. Derzharkhiv Khmelnytskoi obl. F. R. 1086. Op. 1. Spr. 230.
43. Derzharkhiv Khmelnytskoi obl. F. R. 1086. Op. 1. Spr. 356.
44. Derzharkhiv Khmelnytskoi obl. F. R. 1566. Op. 1. Spr. 265.
45. Derzharkhiv Khmelnytskoi obl. F. R. 1584. Op. 1. Spr. 4.
46. Derzharkhiv Khmelnytskoi obl. F. R. 1584. Op. 1. Spr. 5.
47. Derzharkhiv Khmelnytskoi obl. F. R. 1584. Op. 1. Spr. 21.
48. Derzharkhiv Khmelnytskoi obl. F. R. 1584. Op. 1. Spr. 30.
49. Derzharkhiv Cherkaskoi obl. F. R. 198. Op. 1. Spr. 6.
50. Derzharkhiv Cherkaskoi obl. F. R. 237. Op. 1. Spr. 12.
51. Dyrektyvy VKP(b) po voprosam prosveshchenyia. Voprosы narodnoho prosveshchenyia v osnovnыkh dyrektyvakh sъezdov, konferentsyi, soveshchanyi Tsentralnoho komyteta y Tsentralnoi kontrolnoi komyssyy Vsesoiuznoi kommunystycheskoi partyy (bolshevykov)/[sost. A. Ya.Podzemskyi]. Moskva, Lenynhrad: OHYZ, 1931. 496 s.
52. Zhyttia studentiv INO // Chervonyi shliakh. Kamianets-Podilskyi, 1923. 23 bereznia. №62 (111). S. 2.
53. Za novu shkolu (stinhazety VUZiv m Kharkova) // Student revoliutsii. 1925. №8. S. 41.
54. Kardash H. Berdianskyi pedtekhnikum // Student revoliutsii. 1927. №4. S. 65.
55. Kulturnoe stroytelstvo v Cherkasskoi oblasty (1917-1980): sb. dok. y materyal. / [sost.: N. Y Bereza, V. N. Boltenkov, S. Y. Kononenko y dr.; redkol.: H. V. Sukhovershko (otv. red.), N. Y. Bereza, V. N. Boltenkov y dr.]. Dnepropetrovsk: Promyn, 1989. 272 s.
56. Lavrut O. O. Hromadska diialnist studentstva USRR v 20-kh rr. KhKh st. // Hileia: naukovyi visnyk: zb. nauk. pr./[redkol.: V. M. Vashkevych (hol. red.), B. I. Andrusyshyn, I. N. Voitsekhivska ta in.]. Kyiv: Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova, 2009. Vyp. 26. S. 71–80.
57. Lypynskyi V. V. Kto zashchytyt studenta? Studencheskye orhanyzatsyy Ukraynы: ystoryia y sovremennost. Donetsk: redakts.-yzdat. otdel Donetsk. upravl. po pechaty, 1991. 116 s.
58. Morozan O. O. Pozanavchalna diialnist maibutnikh pedahohichnykh pratsivnykiv na Mykolaivshchyni u 20-30-ti roky KhKh stolittia // Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu im. V. O. Sukhomlynskoho: ist. nauky/[redkol.: V. D. Budak (hol. red.), M. M. Shytiuk, A. M. Bakhtin ta in.]. Mykolaiv: Mykolaiv. derzh. un-t im. V. O. Sukhomlynskoho, 2008. Vyp. 21. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nvmdu/Ist/2008_21/Morozan.pdf (data zvernennia: 10.03.2017)
59. Naumenko R. Poltavskyi Instytut Narodnoi Osvity // Student revoliutsii. 1924. №1-2. S. 90–91.
60. Poltavskyi pedahohichnyi tekhnikum im. Mykhaila Drahomanova v 1926 rotsi (pershe pivrichchia) // Biuleten Poltavskoho pedahohichnoho tekhnikumu im. Mykhaila Drahomanova. Poltava, 1926. №1. S. 8–13.
61. Pryiemskyi V. Shcho pershe? // Student Prykordonnia. Kamianets-Podilskyi, 1929. 21 travnia. Ch.5. S. 2.
62. Rachynska. U Kharkivskim Instytuti Narodnoi Osvity // Student revoliutsii. 1924. №8-9. S. 48.
63. Rezoliutsyy 1-y Vsesoiuznoi konferentsyy proletstudu // Student revoliutsyy. 1925. №7. S. 81.

64. Rezoliutsii ta propozytsii II Vseukrainskoi konferentsii proletstudu // Student revoliutsii. 1927. №1. S. 93–100.
65. Riabchenko O. L. Kharkivskyi instytut narodnoi osvity im. O. O. Potebni (1921-1930 rr.). Kharkiv: Kharkiv. derzh. akademiia misk. hosp., 2000. 214 s.
66. Riappo Ya. Radianske studentstvo (kharakterystyka vuziv Ukrainy). Kharkiv: Derzh. vyd-vo Ukr., 1928. 48 s.
67. Samoilenko H. V., Samoilenko O. H. Nizhynska vyshcha shkola: vid Himnazii vyshchykh nauk do universytetu. Nizhyn: Nizhyn. derzh. ped. un-t, 2000. 288 s.
68. Samoilenko H. V., Samoilenko O. H. Nizhynskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Mykoly Hoholia. Nizhyn: Nizhyn. derzh. ped. un-t im. M. Hoholia, 1999. 288 s.
69. TsDAVO Ukrainy. F.166. Op. 2. Spr. 292.
70. TsDAVO Ukrainy. F.166. Op. 2. Spr. 293.
71. TsDAVO Ukrainy. F.166. Op. 2. Spr. 1017.
72. TsDAVO Ukrainy. F.166. Op. 2. Spr. 1055.
73. TsDAVO Ukrainy. F.166. Op. 4. Spr. 629.
74. TsDAVO Ukrainy. F.166. Op. 4. Spr. 634.
75. TsDAVO Ukrainy. F.166. Op. 5. Spr. 289.
76. TsDAVO Ukrainy. F.166. Op. 5. Spr. 566.
77. TsDAVO Ukrainy. F.166. Op. 6. Spr. 415.
78. TsDAVO Ukrainy. F.166. Op. 7. Spr. 9.
79. TsDAVO Ukrainy. F.166. Op. 9. Spr. 306.
80. TsDAVO Ukrainy. F.166. Op. 10. Spr. 1528.
81. TsDAVO Ukrainy. F.166. Op. 11. Spr. 149.

Статтю надіслано до редколегії 05.09.2019 р.
Статтю рекомендовано до друку 21.10.2019 р.

УДК 94(477):341.43(=162.1) «192/193»
DOI: https://doi.org/10.31652/2411-2143-2019-30-34-42

Людмила Гуцало
Житомирський державний університет імені Івана Франка
кандидат історичних наук, доцент (Україна)

Радянська програма переселення та депортацій поляків УСРР наприкінці 1920-х – 1936 рр.

Анотація. *У статті на основі аналізу комплексу джерел і літератури висвітлено особливості переселенської кампанії кінця 1920 рр. та депортаційної політики 1935-1936 рр. компартійно-радянського режиму щодо польського населення України. Проаналізовано основні етапи, причини, масштаби виселення польських селян. З'ясовано, що зазначена форма репресій була інспірована вищим керівництвом країни задля реалізації соціально-економічних процесів, придушення політично активної частини нелояльних до радянської влади поляків.*

Ключові слова: *переселення, депортаційна політика, польське селянство, Мархлевський польський район, прикордоння, республіканський та всесоюзний колонізаційний фонди.*

У 1920-1930-х рр. радянська влада прагнула залучити польське населення УСРР, як і все населення УСРР, до активної діяльності в будівництві соціалізму та закріпити в їхній свідомості довіру до себе. На цей час припадає й реалізація переселенської та депортаційної політики компартійно-радянського режиму щодо різних категорій населення України. Не оминули ці процеси і польське населення республіки.

Питанню переселенської політики щодо польського населення УСРР присвячено публікацію О. Розовик, у якій автор зосереджує увагу лише на аграрному переселенні, оминувши політичні сторони цього процесу. Порайонний зріз переселень і депортацій в постголодоморні роки проаналізував Г. Єфіменко [13]. Історіографічний аспект проблеми охарактеризовано в праці О. Довбні [11, с. 113]. У дослідженнях Г. Стронського [16, с. 32-38], Л. Мартинової [14, с. 174-176], В. Жезицького [12] значну увагу приділено депортації польського населення в 1935-1936 роках.

Метою нашого дослідження є розкриття особливостей переселення та депортацій поляків УСРР в окреслений період.